

Uskomukset suurennuslasin alla

Tiina Raevaara (toim.): *Voiko se olla totta? – Skeptisiä näkökulmia nykymenoon*. Skepsis ja Ursa 2017.

Tiina Raevaaran toimittama *Voiko se olla totta? – Skeptisiä näkökulmia nykymenoon* on tärkeä ja ajankohtainen suomalaisten asiantuntijoiden puheenvuoro ja ulostulo hetkellä, jolloin tieteellinen tieto ja uskomusten koettelu vaativat puolustajaansa.

Kirja koostuu lyhyistä puheenvuoroista, jotka käsittelevät mm. tieteellisen tiedon luonnetta, koulua kriittisen ajattelun kehittäjänä, lääketiedettä ja uskomushoitoja, ravinnon sisältämiä kemikaaleja, psyykkisen manipuloinnin ongelmia, taikurin etiikkaa sekä uskoa yliluonnolliseen. Kirjoittajina toimii Raevaaran (kirjailija, tiedetoimittaja ja filosofian tohtori) lisäksi 11 tieteentekijää tai muuta asiantuntijaa kosmologi Kari Enqvististä opettaja Arno Kotroon ja ylilääkäri Hannu Lauerhasta *Skeptikko*-lehden päätoimittaja Risto K. Järviseen.

E erityisen paljon painoarvoa kirjassa saavat uskomushoidot ja muut terveyteen liittyvät uskomukset tai väitteet. Tämä on perusteltua, sillä suomalaisten uskomusten ja harhakäsitysten kohteet ovat muuttuneet paitsi vuosisatojen, myös viime vuosikymmenien saatossa. Enää ei uskota tonttuihin, ufoihin tai Uri Gelleriin, vaan pääosa suomalaisten uskonnosta kohdistuu terveyteen liitty-

viin seikkoihin, kuten kuviteltuihin energiakenttiin tai kemikaalien terveysvaikutuksiin. Tähän viittaa myös Raevaara avatessaan kirjan tiedon hankkimisen ja tietämättömyyden houkutus suhdetta käsittelevällä esipuheellaan ja johdatuksella kirjan sisältöön. Raevaara kertoo kirjan saaneen alkunsa kahdesta ajatuksesta, siitä miten

”humpuukin maisema on muuttunut vuosien varrella [...] ja monesta aiemmin pinnalla olleesta ilmiöstä ei enää juuri puhuta. Ufot eivät enää sieppaa ketään, eikä grafologiaa enää juuri tarjota ihmisen persoonallisuuden tutkimuskeinoksi.

Huuhaan kentällä korostuvat nyt ennen kaikkea terveyden ympärillä pyörivät asiat: uskomushoidot, erilaiset rokotteista tai kemikaaleista levitettävät väitteet, ravitsemukseen ja ruoka-aineisiin liittyvät uskomukset.”

Toinen kirjan perustavanlaatuisen ajatus kiteytyy siihen, kuinka

”kaikessa humpuukissa on oikeastaan kyse suhteesta tietoon, ja että verkkomaailman ottaessa yhä suurempaa otetta elämästämme tietoa ja kaikkea sen tapaista on tarjolla aina vain enemmän. Skeptisyys ja kriittinen suhde annettuun tietoon on siis tärkeää, ehkä tärkeämpää kuin ennen.”

Esipuhetta seuraa Enqvistin katsaus tieteellisen tiedon luonteesta ja tunnistamisesta. Kirjoitus on paitsi hyvin tarpeellinen sellaisenaan, myös valmentaa lukijaa kohtaamaan tätä seuraavat tekstit ja on siksi hyvä sijoitus kirjan ensimmäiseksi varsinaiseksi puheenvuoroksi. Seuraavat luvut koostuvat muun muassa Kotron puheenvuorosta ”Koulun pitää valmentaa kriittiseen ajatteluun” sekä useista vaihtoehtohoitoja, lääketiedettä, kemikaalikeskustelua ja terveydenhoidon ”humpuukitekniikkaa” käsittelevistä teksteistä. Kirjoittajia ovat muun

muassa yleislääketieteen erikoislääkäri Raimo Puustinen sekä ympäristöasiantuntija Anja Nystén. Erityisen kiinnostava on dosentti, psykologian alan tutkija Marjaana Lindemanin teksti ”Miksi ihmiset uskovat yliluonnolliseen?”, jossa lupulta päädytään kysymään, miksi kaikki ihmiset eivät usko.

Suurennuslasin alle kriittisen tarkastelun kohteeksi joutuvat myös psyykinen manipulointi ja muut mielenhallinnan keinot (kirjoittajana Hannu Lauerma) sekä samaa aihepiiriä viihteen puolelta koskettava mentalismi-taikuruus (kirjoittajana taikuri Heikki Nevala).

Skeptikko-lehden pitkäaikaisen päätoimittajan Risto K. Järvisen lopetuspuheenvuorona toimiva katsaus suomalaisten uskomusten lähihistoriaan niin sanotun Skepsiksen haasteen kautta on sekä huvittavaa että osittain surullista luettavaa. Mikäli henkilö osoittaa pystyvänsä suorittamaan ”paranormaalien teon” valvotuissa olosuhteissa, voittaa hän Skepsiksen haasteen ja yhdistyksen tästä palkinnoksi lupaaman 20 000 euron summan. Vuodesta 1989 lähtien voimassa ollut haaste ei ole kukaan toistaiseksi päihittänyt, mutta yrittäjiä on riittänyt. Väitettyjen yliluonnollisten kykyjen teemat ovat vaihdelleet aikamatkustuksesta psykokinesiaan ja ajatustenluvusta vesisuonten etsimiseen taikavarpujen avulla.

Kirjoitusten väliin on sijoitettu lyhyitä eri aiheita käsitteleviä tietoisuuksia, jotka rytmittävät tekstiä ja osioiden vaihtumista. Näiden tyyli ja laatu tosin vaihtelevat, sillä siinä missä osa on nimensä mukaisesti lyhyitä ja tyyliään neutraaleja tietoisuuksia, ovat erityisesti dosentti Markku Myllykankaan tekstit räväkempiä kannanottoja eri aiheista.

Terveydenhoitoon liittyvien uskomusten ohella sosiaalinen media eli tuttavallisemmin some nousee useissa teksteissä esille. Somekupla ja somen nopeasti leviävä virheellinen tieto, jonka korjausyritykset eivät tavoita koko laajaa virheellisen tiedon omaksumutta joukkoa, saavat kirjassa

ajankohtaisuutensakin vuoksi ansaitusti paljon huomiota. Sen sijaan aiheeseen liittyvät työkalut väärän tiedon tai sen levittäjien kohtaamiseksi tai väärän tiedon syntymisen estämiseksi jäävät vaillinaisemmiksi kuin olisin toivonut. Ainoastaan Enqvistin kirjoitus ”Miten tunnistaa tieteellinen tieto” ja erityisesti lehtori Vesa Linja-ahon tietoisuus ”Mistä teknisen terveyshumpuukin tunnistaa?” tarttuvat kunnolla aiheeseen ja opastavat lukijaa kädestä pitäen, kuinka tunnistaa huuhaa tai kuinka kirjoittaa toimittajana juttu esimerkiksi vaihtoehtoisina markkinoiduista terveystuotteista.

Toisena huomautuksena mainittakoon, että muuten ansiokkaasta kirjasta puuttuu kunnollinen lähdeluettelo. Viittaukset kirjallisuuteen tai muihin lähteisiin olisivat vaatineet enemmän editointia, sillä nyt viittauskäytännöt vaihtelevat tekstistä toiseen. Osassa viitteitä ei ole lainkaan, osassa ne ovat hyvinkin täsmällisiä ja joidenkin tekstien perään on koottu lähdeluettelo. Viittaustapa vaihtelee numerosarjasta kirjoittajaluetteloon ja pelkästä julkaisijan nimestä yksityiskohtaisempiin artikkelitietoihin, mikä tekee kokonaisuudesta huolimattoman oloisen.

Sen sijaan kirjan lopussa sijaitseva hakemisto on hyvä ja kattava. Jäin kuitenkin kaipaamaan lisälukemista esittelevää kirjallisuusosiota – kenties mahdollinen toinen painos voisi saada tällaisen täydennyksen osakseen. Pieneä yksityiskohtana silmään osuu myös kirjoittajajoukon miesvaltaisuus. Kirjoittajista (12) vain kolme on naisia, mikä tuskin heijastaa suomalaisten asiantuntijoiden todellista sukupuolijakaumaa.

Kirjan suurin lukijakunta koostuu julkaisija Skepsiksen tai kustantaja Ursan jäsenistöstä, eikä pääosin kuivan asiallisten tai jopa tylyn toteavien tekstien poljento luultavasti houkuta kaikkia. Kirjan muoto saa pohtimaan, onko ”postfaktuaaliseen aikakauteen” siirtymisen osasyynä se, että suu-

rimman osan tieteellisestä tiedosta tuottava akateeminen yhteisö kirjoittaa myös tietämättömyydestä lähinnä toisilleen. Suurempi määrä maanläheisiä ja havainnollistavia esimerkkejä siitä, kuinka toimia virheellisen tiedon tai suoranaisen humpuukin äärellä voisi houkutella lukijakuntaa laajemmaltakin ja saada sekä heidät että muun akateemisen yhteisön olemaan osa sitä muutosta, jota kirja on hakemassa. Näistä puutteista huolimatta teos on omiaan ennen kaikkea nuorelle, jonka maailmankuva vielä hakee muotoaan. Toi-

saalta pohdintoja tiedon luonteesta, oman tietämymksen rajoista ja omien uskomusten perustasta ei ole koskaan liian myöhäistä aloittaa tai syventää. Siinä mielessä teos on erinomainen hankinta kenelle tahansa muullekin.

TOMMI TENKANEN

Kirjoittaja on teoreettisen fysiikan tutkijatohtori Queen Mary University of Londonissa. Hän kirjoittaa tieteenteon arkea kuvaavaa *Akatemian jalkaväki* -nettiblogia osoitteessa ww.akatemianjalkavaki.fi.

LUONNONFILOSOFIAN SEURAN TAPAHTUMIA

Tieteiden talo, Kirkkokatu 6, 00170 Helsinki.

12.12. 17.45–20.00. Sali 104. Ilmastomallit ja ilmastomuutos.

17.45–18.30 FT Kimmo Ruosteenoja, Ilmatieteen laitos: Miten ilmasto muuttuu tulevaisuudessa ja voidaanko muutosta hillitä?

18.30–19.00 TkT Tuomo Suntola: Happamoittavien päästöjen vaikutus ilmakehän hiilidioksiditasapainoon.

19.00–20.00 Paneelikeskustelu ja kysymykset alustajille.